

Петраков Микита Олександрович
Наумкіна Світлана Михайлівна

Польська меморіальна політика крізь призму історичних кейсів: Литва, Україна і внутрішні дискусії

УДК 323.13

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.14>

Петраков Микита Олександрович
кандидат політичних наук,
докторант кафедри політичних наук
та права

ДЗ «Південноукраїнський національний
університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0009-0006-9373-5111

Наумкіна Світлана Михайлівна
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
та права

ДЗ «Південноукраїнський національний
університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-1125-647X

Меморіальна політика Польщі є основою формування національної ідентичності та пам'яті, регульованою рядом законів, таких як Закон «Про Інститут національної пам'яті» та Закон «Про захист місць національної пам'яті» та ін. З 1989 року публічні дискусії продемонстрували процес переосмислення раніше табуованих тем. Інститут національної пам'яті відіграє ключову роль у дослідженні комуністичного минулого, надаючи доступ до архівів. Стаття аналізує тенденції розвитку меморіальної політики Польщі в період 1989–2024 років, зокрема в контексті комуністичного минулого. Спірні питання меморіальної політики, такі як участь поляків у нацистських злочинах під час Другої світової війни і розслідування погрому в Єдвабне, а також роль націоналістичної партії «Право і справедливість» (ПіС) у формуванні нового національного нарративу, відзначаються як важливі аспекти. Закон про Голокост 2018 року, що карає за неправдиві звинувачення поляків у нацистських злочинах, отримав міжнародну критику, а спроби цензури досліджень польських істориків і критику Музею Другої світової війни в Гданську демонструють ідеологічні баталії, які формують нове розуміння історії в Польщі. Стаття також розглядає меморіальну політику через два ключові кейси: польсько-литовські та польсько-українські відносини. У польсько-литовських відносинах підкреслено історичні суперечності, що виникають з спільного минулого Речі Посполитої і проявляються в питаннях мови і культури. У польсько-українських відносинах основними викликами є історичні конфлікти, такі як Волинська трагедія та депортації. Попри зусилля обох країн щодо примирення, напруженість залишалася через різні трактування історичних подій і питання визнання провини. Стаття підкреслює важливість діалогу та спільних зусиль у пошуку компромісів для забезпечення глибшого розуміння та примирення між народами через офіційні заяви і спільні заходи.

Ключові слова: меморіальна політика, історичні політика, політичні процеси, польсько-литовські відносини, польсько-українські відносини.

Актуальність. Меморіальна політика Польщі відіграє значну роль у формуванні національної ідентичності та історичної пам'яті. Ця політика регулюється низкою законодавчих актів, які стосуються питань історичної політики, меморіалізації, Голокосту та комуністичного минулого. Серед законів, що регулюють цю сферу, слід виділити: Закон «Про Інститут національної пам'яті – Комісію з переслідування злочинів проти польського народу» (1998 р.), метою якого є документування злочинів, скоєних проти польського народу під час Другої світової війни та в період комуністичного режиму; Закон «Про захист місць національної пам'яті» (2007 р.), яким врегульовано питання охорони місць, пов'язаних із історичними подіями для Польщі; Закон «Про заборону пропаганди комунізму або іншого тоталітарного режиму через назви будівель, об'єктів і громадських споруд» (2016 р.), яким забороняється використання назв, які пов'язані з комуністичним або іншим тоталітарним режимом; Зміни до закону «Про Інститут національної пам'яті» (2018 р.). Виправлення в суперечливому польському законі «Про Інститут національної пам'яті» (2018 р.) спричинили кризу в стосунках Варшави з Ізраїлем та Україною, а навіть погіршили взаємини зі США.

Історико-теоретичні основи дослідження. Після падіння комунізму в 1989 році в Польщі історія стала частиною публічних дискусій. Зміна режиму

відкрила шлях до протистояння історичним проблемам, які були маргіналізовані або заборонені раніше. Історики торкнулися таких тем як пакт Сталіна та Гітлера, Мюнхенська угода та Тешинський конфлікт, радянська агресія 17 вересня 1939 року, Катинський розстріл, перемоги Армії Крайової, Волинська трагедія, депортації поляків до Сибіру, роль польського уряду у вигнанні під час Другої світової війни, «польські табори смерті», антисемітські кампанії 1968 року, воєнний стан 1981 року, «нав'язані кордони». Ці питання стали важливою складовою дискурсу національної пам'яті, інструментом формування нової історичної нарації. Науковці отримали доступ до документів Польської об'єднаної робітничої партії. Було запроваджено зміни в суспільній сфері: видано нові підручники; змінювалися назви вулиць і площ; одні пам'ятники змінювалися іншими.

Історична та меморіальна політика Польщі стала одним із важливих аспектів досліджень в працях Джованні Арлотті [1], Девіда Кларка і Павела Дубера [3], Барбари Енгелькінг та Яна Грабовського [5; 6], Джонатана Фрідленда [7], Анджее Фріске [8; 9], Яна Томаша Гросса [10], Пітера Халлама та Стефана Стаха [11], Монікі Хайнеманн [12], Стефана Єгера [13], Іренеуша Павла Каролєвського [14], Сончоля Кіма [15], Марти Котвас і Яна Кубіка [16], Деніела Логеманна та Джуліана Томанна [18], Павела Махцевича [19; 20; 21], Сідді

Марко та Барбара Гаведи [22], Джоанни Міхліч та Ентоні Полонського [23], Войцеха Томаша Моделевського [24], Богдана Цивінського та Марека Пеньковського [26], Ліляни Радонич [28], Томаша Рогуські [29], Марсі Шор [30], Яна Скоржинського [31], Галини Вашченкайте [30], та інших.

Метою статті є аналіз меморіальної політики Польщі в контексті її еволюції після 1989 року. Стаття прагне розкрити, як меморіальна політика формує національну ідентичність і пам'ять. Завданнями статті є: аналіз розвитку меморіальної політики Польщі після 1989 року; аналіз спірних питань польської меморіальної політики навколо історичних наративів; продемонструвати еволюцію меморіальної політики Польщі на основі аналізу кейсів польсько-литовських та польсько-українських відносин у контексті історичних суперечностей.

Меморіальна політика Польщі щодо комуністичного минулого

Більшість людей у Польщі поділяли критичну оцінку комуністичного режиму, який засуджувався як репресивний, неефективний і залежний від Радянського Союзу. Зростання суспільного інтересу до минулого відбулося на тлі полеміки навколо колишніх комуністичних функціонерів, а саме їх кооптування для побудови нового порядку [31].

Для вирішення цих проблем у 2000 р. в Польщі було створено установу на зразок німецького Управління федерального комісара з архівів Служби національної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки. Цей Інститут відкрив досє комуністичного апарату безпеки для громадськості. Історики, коментуючи файли поліції безпеки, взяли на себе роль експертів [2; 8; 9; 20; 25]. Тему колишніх агентів почали використовувати ті групи, які припускали, що після 1989 р. в Польщі все ще домінували колишні комуністи. Яскравим прикладом цього був Лех Валенса, якого звинуватили в колаборації з таємною поліцією в часи, коли він був робітником Гданської верфі [2]. Це підтверджувалося архівами, згідно з якими Валенса був завербований у 1970 р. після того, як брав участь у страйках робітників і інформував про ситуацію на верфі в Гданську офіцерів таємної поліції. І хоча Валенса розірвав цю співпрацю і у 80-х рр., потім став лідером страйків, головою профспілки «Солідарність», головою опозиції на переговорах «Круглого столу», а з 1990 р. – першим президентом демократичної Польщі, в інтересах його правих опонентів було звинуватити його у співпраці з таємною поліцією. Наратив про колаборацію Валенси розвивала партія «Право і справедливість» (*Prawo i Sprawiedliwość*, PiS), намагаючись використати ці звинувачення для делегітимізації порядку, створеного після 1989 року. Партію та її лідерів підтримали історики, які поділяли цю ідеологічну орієнтацію. У 2008 р. двоє істориків з Інсти-

туту національної пам'яті – Славомир Ценцкевич і Пьотр Гонтарчик – опублікували працю «Служба безпеки і Лех Валенса» (*SB a Lech Wałęsa*), яка призвела до того, що суперечка про Валенсу стала предметом суспільного інтересу [2]. Праця базувалася на дослідженнях щодо співпраці Валенси з таємною поліцією, і висновком було те, що комуністи чинили вплив на лідера «Солідарності» на всіх етапах його кар'єри. Критики зазначали, що ця праця є прикладом того, як політично вмотивовані інтерпретації можуть тлумачити неоднозначну історичну реальність [8; 9; 19; 20].

«Польські лагерь смерті» Vs. «Польські жертви Голокосту»

Гостра дискусія сформувалася навколо теми Голокосту та участі деяких поляків в актах нацистів проти єврейського населення під час Другої світової війни. Інтерес до теми посилювався після відкриття у 2000 р. місця масового вбивства євреїв у містечку Єдвабне на північному сході Польщі в липні 1941 року. Праця польського соціолога Яна Томаша Гросса, який працює в США, містила інформацію про залучення поляків у спаленні 1600 євреїв [10]. Експертиза могили знизила цифру до 500 і підтверджувала погром після початку німецько-радянської війни на територіях, окупованих радянською владою. Дослідження виявили і інші місця вбивства євреїв регіону у 1941 р. [21].

Відкриття Єдвабнського погрому викликало емоційну дискусію, включно з такими темами, як вигнання німців із Польщі після війни та етнічні чистки українців в операції «Вісла» у 1947 році, коли 140 тисяч українців було депортовано з південно-східної Польщі та розсіяно на півночі та на заході територій, які Польща захопила від Німеччини у 1945 році. Праця ставила під сумнів віктимну позицію польської історії [23]. Суперечка навколо Єдвабного започаткувала тенденцію в польській історіографії, появу публікацій, які суперечили загальноприйнятим наративам, і які задокументували масові доноси з боку поляків, які викрили тисячі з них як злочинців [5; 6].

Реакцією на цей критичний підхід до минулого Польщі стала меморіальна політика, сформована партією «Право і справедливість» у 2005–2007 і у 2015–2019 роках. Інтелектуали та ЗМІ, підтримані цією партією вказували на польські еліти, одержимі «історією ганьби». Ідеологи партії «Право і справедливість» стверджували, що національну згуртованість необхідно зміцнювати, наголошуючи на «славетних» частинах польської історії, героїзмі та стражданнях Польщі під час Другої світової війни.

Як зазначає історик Павел Махцевич, «одним із найвидатніших наслідків цього є те, що партія «Право і справедливість» приділила більше уваги історії та історикам, ніж будь-який інший уряд у демократичній Польщі (і, можливо, будь-де

в Європейському Союзі» [19]. Прихильники ідеології партії «Право і справедливість» базують свою ідетичність на традиціоналізмі, католицизмі, ворожості до культурних змін, спричинених євроінтеграцією, а історію розглядають як оплот проти зовнішніх впливів, травматичного минулого, примушеної бездержавності, німецької та радянської диктатури [14; 15; 16].

Хвиля спротиву щодо визнання участі поляків у Голокості підійнялася в 2005 р. Тоді редактор тижневика польського видання «*Slowo Wilenskie*» та кореспондент газети «*Rzeczpospolita*» Єжі Гащинський в 2005 р. разом з Катажиною Зухович та Петром Зиховичем був номінований на премію місячника «Преси» за тексти, що засуджують використання терміну «польські табори смерті» в іноземних ЗМІ. Дещо раніше, в 2003 р. Гащинський опублікував збірку репортажів «Не тільки місис Штайнбах», у якій представив розслідування щодо діяльності голови Асоціації вигнанців Німеччини, німецького політика і депутата Бундестагу Еріки Штайнбах, яка висловлювала німецькі претензії «права на свою Батьківщину» щодо польських територій в Рахмелі/Західній Пруссії (Румії), які були окуповані нацистською Німеччиною в 1939-1945 рр. Гащинський викрив, що батько Е. Штайнбах був солдатом Люфтваффе і мешкав в окупованій Румії в 1943-1945 роках. Штайнбах, що була членом партії ХДС, а з 2017 р. – стала членом партії Альтернатива для Німеччини і була нагороджена Баварським орденом «За заслуги» 2009 р. та Командорським хрестом Угорського ордена «За заслуги» 2014 р. Політик виступала проти визнання німецькою владою східного кордону Одер-Нейсе і проявила, за висловом німецького письменника Ральфа Джордано «маргінальне ставлення до злочинів, скоєних німцями та німецькою окупаційною політикою».

Дискусія навколо «польсько-німецьких відносин» часів Другої світової війни та навколо участі поляків в Голокості, в тому числі щодо заборони використання навіть поняття «польські табори смерті» поступово привела до політичних рішень 2018 р., коли польський парламент ухвалив «Закон про Голокост» (поправку до закону про Інститут національної пам'яті) і запровадив покарання до 3 років ув'язнення для тих, хто припускає, що «польський народ» брав участь у нацистських злочинах або в інших військових злочинах, злочинах проти людства чи злочинах проти миру. Він також націлений на будь-які заяви, які «зменшують відповідальність справжніх злочинців» [4].

Водночас, під тиском урядів США та Ізраїлю деякі покарання були пом'якшені. Кримінальна відповідальність була вилучена із закону, але тих, хто паплюжить «репутацію польської держави чи польського народу», все ще можна притягнути до суду та притягнути до матеріальної відповідальності за цивільним правом [7].

Зміни до закону «Про Інститут національної пам'яті», за якими звинувачення польського народу у злочинах, скоєних нацистською Німеччиною, зокрема Голокості, є злочином, як і заперечення «злочинів українських націоналістів» проти громадян Польщі в 1925–1950 роках, «спричинили радість у середовищах польських праворадикалів і популістів, а водночас, викликали зливу критики з боку польських лібералів та інтелектуалів», як вказує Ю.Савицький [37]. Томаш Жимковський, депутат Сейму із популістської партії Кукізі'15, гаряче підтримував ухвалення суперечливого закону, особливо в його українській частині. В численних інтерв'ю, які він дає польським ЗМІ, Жимковський наголошує, що його партія свідомо робила наголос в доповненнях до закону на слові «український» – український націоналізм, злочини українських націоналістів тощо. В інтерв'ю католицькому «Радіо Марія» Жимковський наголошував, що злочини проти поляків не можна звужувати до злочинів «бандерівців», бо, мовляв, «90 відсотків цих злочинів скоїли українці». Жимковський пояснює: «Тепер ми можемо говорити про такий злочин як «волинська брехня», якщо хтось, як представники Об'єднання українців Польщі твердить, що на Волині не було жодної акції з метою знищення польського народу, а був сусідський конфлікт, то внаслідок ухвалення цього закону, особи, які говорять брехню, пропагують бандеризм, ... перекручують історію, будуть суворо покарані польською державою, а перед тим їх будуть переслідувати і критикувати» [37].

Меморіальна політика Польщі та «справа істориків»

Закон викликав значний резонанс у міжнародній спільноті, став предметом дискусій [30]. В 2021 р. кримінальна справа проти польських істориків Яна Грабовського – історика з Польського центру дослідження Голокосту у Варшаві, і Барбари Енгелькінг – професора історії Оттавського університету, які спільно редагували наукове дослідження «*Ніч без кінця: доля євреїв у вибраних повітах окупованої Польщі*», додала до цих дискусій ще більшого резонансу. Редактори зіткнулися з судом за наклеп через 1600-сторінкову двотомну історичну працю, в якій досліджується поведінка поляків під час Другої світової війни. З моменту приходу до влади в 2015 р. правляча польська партія «Право і справедливість» намагалася перешкодити розслідуванню польських правопорушень під час нацистської окупації, віддаючи перевагу акценту на польському героїзмі та стражданнях. Критики кажуть, що уряд відбілює той факт, що деякі поляки співпрацювали у вбивстві євреїв. Ізраїльський музей Голокосту Яд Вашем заявив, що судові дії «є серйозною атакою на вільні та відкриті дослідження». Низка інших історичних інституцій засудили цю справу з наближенням вироку,

а паризький Фонд пам'яті Шоа охарактеризував її як «полювання на відьом» і «згубне вторгнення в саму суть дослідження». Ян Грабовський і Барбара Енгелькінг вбачають у відкритті на них кримінальній справі спробу дискредитувати їх особисто та перешкодити іншим дослідникам розслідувати правду про знищення євреїв в окупованій Польщі. «Це справа польської держави проти свободи дослідження», – сказав Грабовський Associated Press [19].

Позивач у справі – Філомена Ліщинська – подала до суду через частину книги, в якій згадується її дядько Едвард Малиновський, колишній мер села Малиново, якого вже немає в живих, і який звинувачується в книзі свідками в причетності до смерті десятків євреїв у місті. Після війни Малиновський був виправданий у співпраці з нацистами. Його жива племінниця Ліщинська вказуючи, що її дядько дозволив єврейській жінці вижити, допомогши їй стати неєврейкою, вимагає 100 000 злотих (19 600 фунтів) відшкодування збитків і вибачення в газетах [30]. *Польська ліга проти наклепу*, яка отримує фінансування від польського уряду, підтримала позов Ліщинської, стверджуючи, що двоє вчених винні в «оскверненні доброго імені» польського героя, і «шкодять гідності та гордості всіх поляків». Заступник міністра закордонних справ Польщі Павел Яблонський назвав цю справу приватною в інтерв'ю Associated Press: «Це законне право кожного шукати такий засіб захисту в суді, якщо він вважає, що його права були порушені (іншою) особою чи організацією... Уряд не бере участі в розгляді, це приватна справа, яку має вирішити суд» [30].

Водночас, Марк Вайцман, директор із зв'язків з державними органами Центру Симона Візенталя, назвав працю «Ніч без кінця» «ретельно дослідженою та джерельною книгою... яка докладно описує тисячі випадків співучасті поляків у вбивстві євреїв під час Голокосту» [30]. На його думку, ряд поляків співпрацювали з німцями у полюванні та вбивстві євреїв, які втекли з гетто. Грабовський зазначив, що «Ніч без кінця» «багатогранна, і ... малює правдиву картину... Голокост тут не для того, щоб допомогти польському еґо і моралі, це драма, пов'язана зі смертю шести мільйонів людей, про яку, здається, націоналісти забули» [30]. Польські історики побоюються, що ця справа може задушити незалежні дослідження. Директор Музею історії польських євреїв POLIN у Варшаві Зигмунт Степінський зазначив: «Участь у цьому судовому процесі організації, яка субсидується державними коштами, можна легко витлумачити як форму цензури та спробу відлякати науковців від публікації результатів своїх досліджень через побоювання судового позову та подальшого дорогого судового розгляду» [7; 30].

9 лютого 2021 р. окружний суд Варшави виніс вирок у справі проти Б.Енгелькінг і Я.Грабовського.

Суд не зобов'язав виплачувати компенсацію, натомість встановив вимогу написати вибачення позивачці – Філомені Ліщинській, а також опублікувати цю заяву на сайті Польського центру досліджень Голокосту та виправити уривок про Малиновського в наступних виданнях. Суддя Ева Йончик сказала, що рішення не повинно вплинути на академічні дослідження, натомість професорка Енгелькінг вважає, що це рішення небезпечне для свободи слова. Дослідник Джонатан Фрідленд застеріг, що «справа, порушена після криміналізації правого уряду звинувачень польського народу в нацистських злочинах, може мати наслідки для подальших досліджень» [7].

Дві інституції – Інститут національної пам'яті та новостворений Інститут Пілецького – займаються державною справою популяризації польської історії за кордоном і контролюються партією «Право і справедливість». Як зазначає Павло Махцевич, «у поєднанні з репресивними заходами, спрямованими проти вчених, які сумніваються в офіційній лінії, правляча партія створила сильний інституційний та ідеологічний стримуючий фактор для незалежних досліджень» [19].

Меморіальна політика Польщі та музейні справи

Атмосфера цензури та державного контролю над істориками впливає не лише на дослідження. Найзапеклішою кампанією останніх років була проведена проти істориків, які створили в 2008 р. *Музей Другої світової війни в Гданську* за підтримки уряду Д. Туска від Громадянської платформи [13; 12; 33]. Цей проект був звинувачений партією «Право і справедливість» (тоді опозиційною) у тому, що він ставить під загрозу наратив польського мучеництва. Праві політики порівнювали музей із Будинком європейської історії в Брюсселі та з німецько-французькими та польсько-німецькими підручниками, «спрямованими на придушення національної ідентичності». Я. Качинський, лідер партії «Право і справедливість», у промові в парламенті в листопаді 2008 року стверджував, що метою уряду «Громадянської платформи» було використання Музею Другої світової війни як інструменту знищення польської національної ідентичності [3; 18; 22].

Коли у 2015 р. партія «Право і справедливість» повернулася до влади, музей став символом: «ворожості», «космополітичного бачення історії», «погляду на Другу світову війну...», що є зручним і близьким до німецької концепції політики історії» [27]. ПiС спробувала ліквідувати Музей Другої світової війни шляхом об'єднання з іншим новоствореним музеєм, що було заблоковано адміністративними судами. Але невдовзі після відкриття музей був зруйнований, істориків, які його створили звільнили, а директора-засновника звинуватили у корупції [11; 28]. Це стало прикладом нового

розуміння державної функції історії. Ситуація створила безпрецедентні виклики для істориків, які опинилися в епіцентрі ідеологічних битв.

Польсько-литовський кейс меморіальної політики

Еволюцію меморіальною політики Республіки Польщі може ілюструвати процес розвитку польсько-литовських відносин з історичної проблематики, адже історична та меморіальна політика є одним із важливих аспектів польсько-литовських відносин. Питання має корені в складній історії двох народів, яка стала об'єктом досліджень в працях Джованні Арлотті [1], Павла Махцевича [19], Богдана Цивінського та Марека Пеньковського [26], Войцеха Томаша Моделевського [24], Галини Вашченкайте [32] та інших.

Професор Б.Цивінський вказує, що історичні відносини між Польщею і Литвою мають давнє коріння з часів Речі Посполитої. В ті часи коли Польща та Литва формували спільну державу, Польща була сприйнята як більш європейська і сучасна, що викликало як бажання інтеграції, так і відчуття дистанції та обмеження з боку литовців. На складнощі відносин вказує те, що польські громадяни, наприклад, не могли вільно купувати землю або обіймати посади у Великому князівстві Литовському. Ці історичні відносини формували наступні періоди: від єднання до недовіри [26].

Отець Марек Пеньковський вказуючи, що польська меншина в Литві, яка налічує від 235 до 300 тисяч осіб, несе в собі історичний багаж, що викликає різні реакції у литовського суспільства. Водночас, він звертає увагу, що сучасні суперечки також мають релігійне підґрунтя, зокрема в контексті литовізації польських культових осередків і ставлення литовців до польських паломників – від співчуття до неприйняття, адже незважаючи на те, що роль Церкви в обох країнах була значною, костели були місцями, де литовці зберігали свою культурну ідентичність, уникаючи польського впливу [26].

На думку кореспондента загальнонаціональної щоденної консервативно-ліберальної газети Польщі «Rzeczpospolita» Єжи Гащинського, польсько-литовські відносини потребують перегляду [17]. Польська історіографія, політики та культурні кола ідеалізували історію Польщі, що призвело до спотворення образу Литви. Основною причиною розбрату між Польщею та Литвою, – вказує Гащинський, – було геополітичне питання панування на території між Німеччиною та Росією. Диспропорція сил дозволила Польщі применшити значення Литви. Налагодження стосунків на польських умовах з наддержавними амбіціями означало ліквідацію литовської суб'єктності і встановленні патерналістського ставлення до Литви. Єжи Гащинський вказує, що сучасна Польща, йдучи «балтофільським» шляхом, могла б краще роз-

пізнавати литовське коріння своєї ідентичності, визнаючи, що це одне з джерел сьогоденної польської ідентичності і тому вибачення за анексію Вільнюса, здійснену за часів Пілсудського і яка тривала 19 років, литовці сприйняли б як відвертість. «Поляки повинні глибше замислитися над питанням акультурації, яка відбувається в Литві», – вказує Гащинський [17]. Позиція польської сторони визнається «короткозоро критичною».

Перші кроки до відновлення відносин між Польщею та Литвою після відновлення незалежності Литви супроводжувалися складними переговорами. Протягом 1990-х та на початку 2000-х років відносини між країнами покращилися, що знайшло своє відображення в підписанні Декларації про дружні відносини та добросусідство в 1994 році та Договору про дружні відносини та добросусідство у 1994 році. У його преамбулі вказувалося: «зважаючи на складності історії наших народів і багатовікову близькість поляків і литовців, враховуючи можливість різного розуміння спільної історії обох народів», висловлюють «жаль з приводу конфліктів між країнами після закінчення Першої світової війни, коли після тривалої неволі поляки й литовці почали будувати нове, незалежне життя та засудження застосування насильства, яке мало місце у взаємовідносинах обох народів». Договір було укладено на 15 років із застереженням про автоматичне продовження на 5-річні періоди, якщо жодна зі сторін не розриває його за рік до закінчення зазначеного періоду. Він визначив принципи співпраці в багатьох спільних сферах відносин. Після ратифікації парламентами обох країн він набув чинності в листопаді 1994 р. Колишній польський посол у Вільнюсі Ян Відацький зазначає: «Договір мав велике значення не тільки політичні, а й ... морально-психологічні. Після його підписання можна було покращити.. тон журналістики та реакції багатьох середовищ... зменшилася ... помітна раніше недовіра і страх перед Польщею» [24].

Важливим аспектом меморіальної політики стало питання оцінки діяльності Армії Крайової на Віленщині. Після років переговорів у 1992 році вдалося досягти згоди на організацію військового цвинтаря на Росі, йшлося і про можливість юридичної організації громади Ветеранів Армії Крайової в Литві та вшанування їхніх місць поховань. Зрештою, Асоціація ветеранів Армії Крайової та дві інші асоціації польських ветеранів були зареєстровані в Литві, але оцінка діяльності Армії Крайової є предметом дискусій, а меморіальна спадщина контроверсійною [24].

Одним із спірних питань є рідна мова в країні проживання. В 1994 році в договорі між Польщею та Литвою було зазначено право на свободу використання мови національної меншини в приватному житті та публічно, а також на використання

своїх імен та прізвищ у звучанні мови національної меншини (Литва забороняє написання польською мовою прізвищ у первісній формі, вони примусово літуанізовані). Однак на практиці Литва не погоджувалася на ширше використання польської мови у суспільному житті, наприклад, в офісах, а також назви міст і вулиць (за деякими винятками) не можуть бути використані двома мовами (литовською та польською) одночасно, оскільки за це передбачені фінансові штрафи. Такий стан справ визнали як Державна мовна інспекція Литви, так і місцевий парламент у 2010 році, посилаючись на конституцію Литви. Поляки вважають, що це суперечить духу польсько-литовського договору 1994 року та є порушенням Конвенції Ради Європи про захист національних меншин. Крім того, в 2011 році в Литві було прийнято новий закон про освіту, який, на думку литовських поляків, є дискримінаційним через створення загрози викладання мовами національних меншин. Закон передбачає, що литовська мова повинна бути основною мовою на випускному іспиті, що може ускладнити вступ молодим людям польського походження до навчальних закладів. Литовські поляки стверджують, що положення закону порушують принцип рівноправності і що це початок кінця польських шкіл у Литві. У відповідь на протести польської громади проти положень зміненого Закону про освіту Міністерство закордонних справ Польщі видало заяву, а прем'єр-міністр Д. Туск відвідав Вільнюс з робочим візитом. У 2011 року для вирішення проблеми була створена Польсько-Литовська група освітніх експертів та представників національних меншин. Незважаючи на п'ятикратність зустрічей, компромісу досягти не вдалося.

Литва має свої претензії щодо полонізації литовців у Польщі, має застереження щодо забезпечення підручниками литовських шкіл у Польщі, обмеженого ефірного часу та діапазону польських радіопрограм литовською мовою та запровадження Карти поляка. Щодо мовного питання Єжи Гащинський вказує: «Чи правда, як стверджує польський посол, написання литовськими літерами назви вулиці Lecho Kačinskio (тобто Леха Качинського), яка буде у Вільнюсі, означало б вписати литовськими літерами цю історичну постать у культуру Литви і чи було б це свідомим актом акультурації? Зрештою, Джорджа Вашингтона увіковічили у Варшаві, назвавши одну з вулиць на честь «Джорджа Вашингтона». Тим часом у Сейнах могла з'явитися вулиця класика литовської поезії Антонія Барановського (букв. Antano Baranauskio), єпископа, який заслужив обом народам. Чи запис про назву вулиці має бути литовською мовою лише тому, що вшанована особа була литовцем? Уввічнення Антонія Барановського було б великим поштовхом до глибшого примирення поляків і литовців. Чи дійсно, написання литовськими літе-

рами імені Леха Качинського у Вільнюсі, можуть сприяти глибшому примиренню? [17].

Польсько-український кейс меморіальної політики

Іншим прикладом для аналізу розвитку меморіальної політики Польщі є українсько-польські відносини. До 1991 року українсько-польські відносини формувалися під впливом історичних конфліктів, таких як: 1) *Катинський розстріл* (1940 р.) – масове вбивство польських офіцерів і інтелігенції радянською владою, що стало символом радянських репресій проти польського народу. Хоча це питання не стосується безпосередньо українців, воно впливає на польсько-українські відносини через спільну боротьбу проти радянської окупації; 2) *Волинська трагедія* (1943-1944 рр.) – масові вбивства польського населення на Волині під час Другої світової війни, здійснені українськими націоналістами; 3) *Депортації польського населення з території Західної України* (1944-1946 рр.) – примусове переселення поляків з території, яка після Другої світової війни відійшла до Радянського Союзу, що стало частиною ширшої політики етнічних чисток і переселень; 4) *Операція «Вісла»* (1947 р.) – примусове переселення українців з південно-східних регіонів Польщі до західних та північних територій країни, що мало на меті розпорошити українське населення та асимілювати його. Ці події стали джерелом конфліктів та вплинули на історичну пам'ять обох народів.

Після здобуття незалежності України у 1991 році тенденцією було прагнення до взаємного порозуміння з історичних питань, але початку 2000-х років відносини між Україною та Польщею набули нових викликів у контексті меморіальної політики. У 2003 році було відзначено 60-ту річницю Волинської трагедії, що спричинило нову хвилю дискусій. Сторони почали активніше звертатися до своєї історичної пам'яті, що спричинило напруження у відносинах. 5 липня 2013 року 148 народних депутатів України – серед яких 118 регіоналів, 23 комуністи та кілька позафракційних – звернулися до Сейму Республіки Польща з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу. Цей крок, зроблений напередодні 70-річчя подій, спричинив резонанс. Президент України Л. Кравчук засудив цей крок, назвавши депутатів «зрадниками українського народу».

12 липня 2013 року міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський, виступаючи перед Сеймом, закликав не загострювати позицію щодо Волинської трагедії і Сейм відхилив проект визнання події геноцидом (212 голосів «за», 222 «проти», 3 «утримались»). 17 грудня 2014 року, під час виступу у Варшаві, президент України П. Порошенко попросив у поляків пробачення за Волинську трагедію. Цей жест був сприйнятий позитивно у Польщі, але не в Україні. Лідер Радикальної партії

О. Ляшко вважав, що Порошенко принизив український народ на міжнародній арені. Наприкінці жовтня 2015 р. польський сенатор Ян Жарин заявив, що «українці не стануть повноцінною нацією без усвідомлення того, що Волинська трагедія була геноцидом польського народу». У червні 2016 р. відомі українці, включаючи колишніх президентів Л. Кравчука і В. Ющенка, звернулися з листом до польського народу. Польська еліта відповіла листом під назвою «Брати українці», в якому польські діячі закликали до порозуміння між народами.

6 липня 2016 року Сенат Польщі прийняв ухвалу щодо вшанування жертв Волинської трагедії, а 7 липня Сейм ухвалив резолюцію, закликаючи визнати 11 липня «Національним днем пам'яті жертв геноциду, скоєного українськими націоналістами». Резолюція Сейму викликала багато емоцій в Україні. Комітет Верховної Ради у закордонних справах зазначив, що це – некоректна оцінка подій на Волині, яка є антиукраїнською, також «перекреслює весь конструктивний політичний і дипломатичний доробок та зусилля двох держав і народів, спрямовані на взаємне прощення та примирення» [35]. 8 вересня 2016 року, Комітет Верховної Ради України у закордонних справах одностайно ухвалив рішення рекомендувати Верховній Раді України прийняти проєкт постанови №5095 заяви-відповіді Польщі щодо Волинської трагедії. Голова УІНП В. В'ятрович вважає, що, імовірно, найдостовірнішими є дані істориків, які говорять, що в польсько-українському конфлікті вбито близько 16 тис. українців і близько 40 тис. поляків, а дані про 100 тис. загиблих поляків, які навів Президент Польщі А. Дуда, є «абсолютно необґрунтовані жодними історичними чи демографічними дослідженнями» [36]. В 2022 році в роковини Волинської трагедії В. Зеленський вніс до ВРУ законопроект про особливий статус поляків в Україні. В 2023 р. Президенти України та Польщі В. Зеленський і А. Дуда вшанували пам'ять жертв Волинської трагедії у Луцьку: «Разом вшануємо всіх невинних жертв Волині! Пам'ять нас єднає! Разом ми сильніші!», – написав Зеленський. Дуда заявив, що Польща й Україна зближують позиції. 11 липня 2023 року Сейм Польщі ухвалив резолюцію про вшанування пам'яті жертв Волинської трагедії, де зазначено, що польсько-українське примирення має включати «визнання провини».

Висновки. Меморіальна політика Польщі є складним і суперечливим процесом, який зумовлений як внутрішніми політичними силами, так і історичними контекстами. Після 1989 року Польща здійснила зусилля для переосмислення історії, але це призвело до конфліктів між різними інтерпретаціями минулого. Законодавчі ініціативи показують спроби держави контролювати і формувати офіційний історичний наратив, що впливає на суспільну пам'ять і національну ідентичність.

Політичні сили, зокрема партія «Право і справедливість» (PiS), мають вплив на формування національного наративу. Така політика не тільки впливає на внутрішні дискусії, але й викликає міжнародну критику. Наприклад, Закон про Голокост, ухвалений у 2018 році, став предметом суперечок на міжнародній арені.

Взаємини між Польщею і сусідніми державами, такими як Литва і Україна, відзначаються тривалими історичними конфліктами, які впливають на сучасні стосунки. У польсько-литовських відносинах історичні суперечності, що кореняться в спільному минулому Речі Посполитої, створюють напруження в питаннях мовної і культурної політики. У польсько-українських відносинах, конфлікти навколо Волинської трагедії та депортацій продовжують викликати розбіжності, навіть незважаючи на спроби обох країн знайти спільну мову і шлях до примирення.

Для подолання історичних суперечок і сприяння примиренню між Польщею і її сусідами важливою є робота спільними ініціативами. Спільні проєкти і культурні заходи можуть стати інструментами для досягнення компромісу і формування більш об'єктивного розуміння історії, що допоможе зменшити напруженість і сприяти конструктивному співробітництву країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Arlotti G. Stosunki polsko-litewskie między przeszłością a przyszłością. *Studia Europejskie*. 2012. Vol. 4. S. 17-122 URL: https://journalse.com/pliki/pw/giovanni_arlotti.pdf (дата звернення: 12.09.2024)
2. Cenckiewicz S., Gontarczyk P. SB a Lech Wałęsa. *Przyczynek do biografii*. Gdańsk-Warszawa-Kraków: Instytut Pamięci Narodowej, 2008. 753 s. URL: https://ipn.gov.pl/ftp/pamiec_ebooki/SB_a_Lech_Walesa.pdf (дата звернення: 12.09.2024)
3. Clarke D., Duber P. Polish Cultural Diplomacy and Historical Memory: The Case of the Museum of the Second World War in Gdańsk. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. 2018. Vol. 33. P. 49–66.
4. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, dnia 14 lutego 2018 r. Poz. 369. *Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000369> (дата звернення: 12.09.2024)
5. Dalej jest noc: losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski / Eds. By Engelking B., Grabowski J. Warszawa: Centrum Badań nad Zagładą, 2018. 400 s.
6. Zarys krajobrazu: wieś polska wobec zagłady Żydów 1942–1945 / Eds. by Engelking, B., Grabowski, J. Warszawa: Centrum Badań nad Zagładą, 2011. 536 s.
7. Freedland J. Fears Rise that Polish Libel Trial Could Threaten Future Holocaust Research. *The*

- Guardian, 3 Feb. 2021. URL: <https://www.theguardian.com/books/2021/feb/03/fears-rise-that-polish-libel-trial-could-threaten-future-holocaust-research> (дата звернення: 12.09.2024)
8. Friszke A. Zniszczyć Wałęsę. *Gazeta Wyborcza*. 21 June 2008. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/5125883/Zniszczyc-Walese>
9. Friszke A. Lech Wałęsa w sieci bezpieki. *Wolność i Solidarność*. 2016. Vol. 9. S.36-47. Gross, J. T. Sąsiedzi. Historia zagłady żydowskiego miasteczka. Sejny: Pogranicze, 2000. 164 s.
10. Gross J. T. Neighbors: The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland (Princeton: Princeton University Press, 2001. 55 p. <https://www.ias.edu/sites/default/files/ssss/pdfs/Neighbors.pdf> (дата звернення: 12.09.2024)
11. Hallama P., Stach S. *Gegengeschichte. Zweiter Weltkrieg und Holocaust im ostmitteleuropäischen Dissens*. Leipziger Universitätsverlag GmbH. 2015. 294 s.
12. Heinemann M. Krieg und Kriegserinnerung im Museum. *Der Zweite Weltkrieg in polnischen historischen Ausstellungen seit den 1980er Jahren*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017. 551 s. URL: https://library.oapen.org/bitstream/id/25e8d33c-3a34-4595-82e1-4738c4370f56/external_content.pdf (дата звернення: 12.09.2024)
13. Jaeger, S. *The Second World War in the Twenty-First-Century Museum: From Narrative, Memory, and Experience to Experientiality*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2020. 354 s. <https://doi.org/10.1515/9783110664416>
14. Karolewski I. P. Memory Games and Populism in Postcommunist Poland / *European Memory in Populism. Representations of Self and Other* / Eds. by Chiara De Cesari, Ayhan Kaya. Edition1st. London: Routledge. 2019. 320 p. P. 239–257. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429454813>
15. Kim S. Because the Homeland Cannot Be in Opposition: Analysing the Discourses of Fidesz and Law and Justice (PiS) from Opposition to Power. *East European Politics*. 2020. Vol. 37, Is. 2. P. 332–351. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/68728/ssoar-eep-2020-kim-Because_the_homeland_cannot_be.pdf?sequence=1&isAllowed=y__ (дата звернення: 12.09.2024)
16. Kotwas M., Kubik J. Symbolic Thickening of Public Culture and the Rise of Right-Wing Populism in Poland. *East European Politics and Societies*. 2019. Vol. 33, Is. 2. P. 435–471. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0888325419826691?icid=int.sj-full-text.similar-articles.7> (дата звернення: 12.09.2024)
17. Litwa i Polska – kompleksy czy równorzędne relacje? 16.04.2011. URL: <https://www.rp.pl/plus-minus/art14588611-litwa-i-polska-kompleksy-czy-rownorzedne-relacje> (дата звернення: 12.09.2024)
18. Logemann D., Tomann J. Gerichte Statt Geschichte? Das Museum des Zweiten Weltkrieges in Gdańsk. *Zeithistorische Forschungen/Studies in Contemporary History*. 2019. Vol. 16. P. 106–117.
19. Machcewicz P. When History Matters Too Much: Historians and the Politics of History in Poland. *Contemporary European History*. 2023. Vol. 32, Is.1. P.15-20. doi:10.1017/S0960777322000510
20. Machcewicz P. Wałęsa w krzywym zwierciadle. *Rzeczpospolita*. 30 June 2008. URL: <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoeczne/art16138501-ksiazka-w-krzywym-zwierciadle>
21. Machcewicz P., Dmitrów E., Szarota T. *Der Beginn der Vernichtung. Zum Mord an den Juden in Jedwabne und Umgebung in Sommer 1941. Neue Forschungsergebnisse polnischer Historiker*. Osnabrück: Fibre, 2004. 261 s.
22. Marco S., Gaweda B. The National Agents of Transnational Memory and Their Limits: The Case of the Museum of the Second World War in Gdańsk. *Journal of Contemporary European Studies*. 2019. Vol.27, Is. 2. P. 1–14.
23. Michlic J.B., Polonsky A. *The Neighbors Respond: The Controversy over the Jedwabne Massacre in Poland*. Princeton: Princeton University Press, 2004. 504 s.
24. Modzelewski W.T. Dwie dekady stosunków Polski z Litw – wymiar polityczny. *SP*. 2012. Vol. 3. S. 287–312.
25. On the Institute of National Remembrance / Mink G. Is There a New Institutional Response to the Crimes of Communism? *National Memory Agencies in Post-Communist Countries: The Polish Case (1998–2014), with References to East Germany. Nationalities Papers*. 2017. Vol. 45, Is. 6. P. 1013–1027.
26. Polska i Litwa – wspólna historia, ale czy wspólna przyszłość? *Wszechnica. Zagadnienia Międzynarodowe*. 21 lutego 2013. URL: <https://wszechnica.org.pl/wyklad/polska-i-litwa-wspolna-historia-ale-czy-wspolna-przyszlosc/> (дата звернення: 12.09.2024)
27. Quotations from the debate in the Polish parliament (Sejm) on 8 June 2016. : Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (24). URL: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/biuletyn.xsp?sknrn=KSP-24> (last visited 25 Aug. 2022).
28. Radonić L. “Our” vs. “Inherited” Museums: PiS and Fidesz as Mnemonic Warriors. *Südosteuropa*. 2020. Vol. 68, Is. 1. P. 44–78. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2020-0003/html> (дата звернення: 12.09.2024)
29. Roguski T. Dalej Jest Noc. *Losy Żydów W Wybranych powiatach Okupowanej Polski* Red. Barbara Engelking, Jan Grabowski. URL: [Roguski_Dalej_jest_noc_Glaukopis_36.pdf](http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/biuletyn.xsp?sknrn=KSP-24)
30. Shore M. Poland Digs Itself a Memory Hole. *New York Times*. 19 Feb. 2018; <https://www.nytimes.com/2018/02/04/opinion/poland-holocaust-law-justice-government.html>
31. Skórzyński J. Okrągły stół. *Wynegocjowany koniec PRL*. Kraków: Znak, 2019. 352 s
32. Vaščenkaitė G. Lithuanian-Polish Relations After 2004: Good Old Cooperation In Regretfully Bad New Wrapping. *Foreign Policy Research Center*. 2014. Is. 32. P. 73-105.
33. von Puttkamer Joachim, ‘Europäisch und polnisch zugleich. Das Museum des Zweiten Weltkriegs in Danzig’. *Osteuropa*. 2017. Vol. 67, Is. 1–2. P. 3–12.
34. Wieliński B. T. Duda miał zakaz wstępu do Białego Domu. Przez podpis pod ustawą o IPN. Czarna księga rządów PiS. *Wyborcza.Pl*. 08.07.2020. URL: <https://wyborcza.pl/7,75398,26107841,duda-mial->

zakaz-wstępu-do-białego-domu-przez-podpis-pod-ustawą.html. (дата звернення: 12.09.2024)

35. Комітет Ради у закордонних справах про «волинську постанову»: некоректна оцінка подій на Волині. *Радіо свобода*. 22 липня 2022 року. URL: <https://web.archive.org/web/20160725081347/http://www.radiosvoboda.org/a/news/27873796.html> (дата звернення: 12.09.2024)

36. Пащенко В. Володимир В'ятрович, голова Українського інституту національної пам'яті. Спільне майбутнє України і Польщі можливе через примирення навколо тем минулого URL: <https://web.archive.org/web/20210709182143/https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2495401-volodimir-vatrovic-golova-ukrainskogo-institutu-nacionalnoi-pamati.html> (дата звернення: 12.09.2024)

37. Савицький Ю. Чим зміни в польському законі про Інститут національної пам'яті небезпечні для українців? *Радіо свобода*. 28 лютого 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29067726.html> (дата звернення: 12.09.2024)

REFERENCES:

- Arlotti, G. (2012) Stosunki polsko-litewskie między przeszłością a przyszłością. [Polish-Lithuanian relations between past and future] *Studia Europejskie*, vol. 4, p. 17-122 URL: https://journalse.com/pliki/pw/giovanni_arlotti.pdf [in Polish]
- Cenckiewicz, S., & Gontarczyk, P. (2008) SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii. Gdańsk-Warszawa-Kraków: Instytut Pamięci Narodowej [SB a Lech Wałęsa. A contribution to biography. Gdańsk-Warszawa-Kraków: Institute of National Remembrance] URL: https://ipn.gov.pl/ftp/pamiec_ebooki/SB_a_Lech_Walesa.pdf [in Polish]
- Clarke, D., & Duber, P. (2018) Polish Cultural Diplomacy and Historical Memory: The Case of the Museum of the Second World War in Gdańsk. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, vol. 33, pp. 49–66. [in English]
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, dnia 14 lutego 2018 r. Poz. 369. *Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i smentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.* [Journal of Laws of the Republic of Poland, Warsaw, 14 February 2018. Item 369. Act of 26 January 2018 on amending the Act on the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation, the Act on graves and war cemeteries, the Act on museums and the Act on the responsibility of collective entities for acts prohibited under penalty] URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000369> [in Polish]
- Dalej jest noc: losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski (2018) [Beyond is night: the fate of Jews in selected districts of occupied Poland] / Eds. By Engelking B., Grabowski J. Warszawa: Centrum Badań nad Zagładą, 400 s. [in Polish]
- Zarys krajobrazu: wieś polska wobec zagłady Żydów 1942–1945 (2011) [Landscape outline: Polish countryside towards the extermination of Jews 1942-1945] / Eds. by Engelking, B., Grabowski, J. Warszawa: Centrum Badań nad Zagładą, 536 s. [in Polish]
- Freedland, J. (3 Feb. 2021) Fears Rise that Polish Libel Trial Could Threaten Future Holocaust Research. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/books/2021/feb/03/fears-rise-that-polish-libel-trial-could-threaten-future-holocaust-research> [in English]
- Friszke, A. (21 June 2008) Zniszczyć Wałęsę. *Gazeta Wyborcza*. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/5125883/Zniszczyz-Walese> [in Polish]
- Friszke, A. (2016) Lech Wałęsa w sieci bezpieki. *Wolność i Solidarność*, vol. 9, pp. 36-47.
- Gross, J. T. (2001) *Neighbors: The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland* (Princeton: Princeton University Press, 55 p. URL: <https://www.ias.edu/sites/default/files/sss/pdfs/Neighbors.pdf> [in English]
- Hallama, P., & Stach, S. (2015) *Gegengeschichte. Zweiter Weltkrieg und Holocaust im ostmitteleuropäischen Dissens* [Counter-history. The Second World War and the Holocaust in East-Central European dissent.]. Leipziger Universitätsverlag GmbH, 294 s. [in English]
- Heinemann, M. (2017) *Krieg und Kriegserinnerung im Museum. Der Zweite Weltkrieg in polnischen historischen Ausstellungen seit den 1980er Jahren.* [War and war memory in the museum. The Second World War in Polish historical exhibitions since the 1980s] Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 551 s. URL: https://library.oapen.org/bitstream/id/25e8d33c-3a34-4595-82e1-4738c4370f56/external_content.pdf [in Germany]
- Jaeger, S. (2020) *The Second World War in the Twenty-First-Century Museum: From Narrative, Memory, and Experience to Experimentality.* Berlin, Boston: De Gruyter, 354 s. [in English]
- Karolewski, I. P. (2019) *Memory Games and Populism in Postcommunist Poland / European Memory in Populism. Representations of Self and Other /* Eds. by Chiara De Cesari, Ayhan Kaya. Edition 1st. London: Routledge, pp. 239–257. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429454813> [in English]
- Kim, S. (2020) *Because the Homeland Cannot Be in Opposition: Analysing the Discourses of Fidesz and Law and Justice (PiS) from Opposition to Power.* *East European Politics*, vol. 37, iss. 2, pp. 332–351. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/68728/ssoar-eep-2020-kim-Because_the_homeland_cannot_be.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in English]
- Kotwas, M., & Kubik, J. (2019) *Symbolic Thickening of Public Culture and the Rise of Right-Wing Populism in Poland.* *East European Politics and Societies*, vol. 33, iss. 2, pp. 435–471. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0888325419826691?iciid=int.sj-full-text.similar-articles.7> [in English]
- Litwa i Polska – kompleksy czy równorzędne relacje? [Lithuania and Poland – complexes or equal relations?] (2011) URL: <https://www.rp.pl/plus-minus/art14588611-litwa-i-polska-kompleksy-czy-równorzędne-relacje> [in Polish]
- Logemann, D., & Tomann, J. (2019) *Gerichte Statt Geschichte? Das Museum des Zweiten Weltkrieges*

in Gdańsk [Courts instead of history? The Museum of the Second World War in Gdańsk.]. *Zeithistorische Forschungen/Studies in Contemporary History*, vol. 16, pp. 106–117.

19. Machcewicz, P. (2023) When History Matters Too Much: Historians and the Politics of History in Poland. *Contemporary European History*, vol. 32, iss.1, pp. 15-20. doi:10.1017/S0960777322000510 [in English]

20. Machcewicz, P. (30 June 2008) Wałęsa w krzywym zwierciadle [Walesa in a distorted mirror]. *Rzeczpospolita*. URL: <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art16138501-ksiazka-w-krzywym-zwierzciadle> [in Polish]

21. Machcewicz, P., Dmitrów, E., & Szarota, T. (2004) Der Beginn der Vernichtung. Zum Mord an den Juden in Jedwabne und Umgebung in Sommer 1941. Neue Forschungsergebnisse polnischer Historiker [The beginning of the extermination. The murder of the Jews in Jedwabne and the surrounding area in the summer of 1941. New research findings by Polish historians.]. Osnabrück: Fibre, 261 s. [in German]

22. Marco, S., & Gaweda, B. (2019) The National Agents of Transnational Memory and Their Limits: The Case of the Museum of the Second World War in Gdańsk. *Journal of Contemporary European Studies*, vol.27, iss. 2, pp. 1–14. [in English]

23. Michlic, J. B., & Polonsky, A. (2004). The Neighbors Respond: The Controversy over the Jedwabne Massacre in Poland. Princeton: Princeton University Press, 504 s. [in English]

24. Modzelewski, W. T. (2012) Dwie dekady stosunków Polski z Litwą – wymiar polityczny [Two decades of Poland's relations with Lithuania – the political dimension]. *SP*, vol. 3, pp. 287–312. [in Polish]

25. On the Institute of National Remembrance (2017) / Mink G. Is There a New Institutional Response to the Crimes of Communism? National Memory Agencies in Post-Communist Countries: The Polish Case (1998–2014), with References to East Germany. *Nationalities Papers*, vol. 45, iss. 6, pp. 1013–1027. [in English]

26. Polska i Litwa – wspólna historia, ale czy wspólna przyszłość? (21 lutego 2013). [Poland and Lithuania – a common history, but a common future?]. *Wszechnica. Zagadnienia Międzynarodowe*. URL: <https://wszechnica.org.pl/wyklad/polska-i-litwa-wspolna-historia-ale-czy-wspolna-przyszlosc/> [in Polish]

27. Quotations from the debate in the Polish parliament (Sejm) on 8 June 2016. : Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (24). [Quotations from the debate in the Polish parliament (Sejm) on 8 June 2016. : Chancellery of the Sejm. Office of the Sejm Committees. Sejm of the Republic of Poland. Full transcript of the meeting of the Committee on Culture and Media (24).] URL: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/biuletyn.xsp?sknrn=KSP-24> [in Polish]

28. Radonić, L. (2020) “Our” vs. “Inherited” Museums: PiS and Fidesz as Mnemonic Warriors. *Südosteuropa*, vol. 68, iss. 1, pp. 44–78. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2020-0003/html> [in English]

29. Roguski, T. (2020) Dalej Jest Noc. Losy Żydów W Wybranychpowiatach Okupowanej Polski Red. Barbara Engelking, Jan Grabowski [Next Is Night. Losy Żydów W Wybranychpowiatach Okupowanej Polski Red. Barbara Engelking, Jan Grabowski]. URL: [Roguski_Dalej_jest_noc_Glaukopis_36.pdf](https://www.rpg.pl/next-is-night-losy-zydow-w-wybranych-powiatach-okupowanej-polski) [in Polish]

30. Shore, M. (19 Feb. 2018) Poland Digs Itself a Memory Hole. *New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2018/02/04/opinion/poland-holocaust-law-justice-government.html> [in English]

31. Skórzyński, J. (2019) Okrągły stół. Wynegocjowany koniec PRL [The Round Table. The negotiated end of the People's Republic of Poland]. Kraków: Znak, 352 s. [in Polish]

32. Vaščenkaitė, G. (2014) Lithuanian-Polish Relations After 2004: Good Old Cooperation In Regretfully Bad New Wrapping. *Foreign Policy Research Center*, iss. 32, pp 73-105. [in English]

33. von Puttkamer Joachim (2017) Europäisch und polnisch zugleich. Das Museum des Zweiten Weltkriegs in Danzig [European and Polish at the same time. The Museum of the Second World War in Gdansk]. *Osteuropa*, vol. 67, iss. 1–2, pp. 3–12. [in German]

34. Wieliński, B. T. (8 July 2020) Duda miał zakaz wstępu do Białego Domu. Przez podpis pod ustawą o IPN. Czarna księga rządów PiS. [Duda was banned from the White House. Because of his signature on the IPN law. The black book of PiS governments.] *Wyborcza. Pl.*. URL: <https://wyborcza.pl/7,75398,26107841,duda-mial-zakaz-wstępu-do-bialego-domu-przez-podpis-pod-ustawa.html>. [in Polish]

35. Komitet Rady u zakordonnykh spravakh pro «volynsku postanovu»: nekorrektna otsinka podii na Volyni (22 July 2022) [The Committee on Foreign Affairs of the Rada on the ‘Volyn Resolution’: incorrect assessment of the events in Volyn. *Radio Liberty*. 22.org/a/news/27873796.html [in Ukrainian]

36. Pashchenko V. (2021) Volodymyr Viatrovych, holova Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiaty [Volodymyr Viatrovych, Head of the Ukrainian Institute of National Memory. Common future of Ukraine and Poland is possible through reconciliation around the topics of the past]. *Spilne maibutnie Ukrainy i Polshchi mozhlyve cherez prymyrennia navkolo tem mynuloho* URL: <https://web.archive.org/web/20210709182143/https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2495401-volodimir-vatrovich-golova-ukrainskogo-institutu-nacionalnoi-pamati.html> [in Ukrainian]

37. Savytskyi, Yu. (28 liutoho 2018) Chym zminy v polskom zakoni pro Instytut natsionalnoi pamiaty nebezpechni dla ukrainciv? [Why are the changes in the Polish law on the Institute of National Memory dangerous for Ukrainians?] *Radio svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29067726.html> [in Ukrainian]

Polish memorial policy through the prism of historical cases: Lithuania, Ukraine, and domestic debates

Petrakov Mykyta Oleksandrovych

PhD, Doctoral Student at the Department of Political Science and Law
Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0006-9373-5111

Naumkina Svitlana Mykhailivna

Doctor of Political Science, Professor,
Head of the Department of Political Science and Law
Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1125-647X

Poland's memorial policy is an important aspect of the formation of national identity and historical memory, regulated by several laws, such as the Act on the Institute of National Remembrance and the Act on the Protection of National Remembrance Sites, among others. Since the fall of communism in 1989, history has become a significant part of public debate, leading to a rethinking of previously taboo topics. The Institute of National Remembrance plays a key role in researching the communist past, providing access to archives for historians and journalists. The article analyses the trends in the development of Poland's memorial policy in the period 1989-2024, particularly in the context of the communist past. Controversial issues of memorial policy, such as the participation of Poles in Nazi crimes during World War II and the investigation of the Jedwabne pogrom, as well as the role of the nationalist Law and Justice (PiS) party in shaping the new national narrative, are highlighted as important aspects. The 2018 Holocaust Act, which punishes false accusations of Nazi crimes by Poles, has received international criticism, while attempts to censor research by Polish historians and criticism of the World War II Museum in Gdańsk demonstrate the ideological battles that are shaping a new understanding of history in Poland. The article also examines memorial policy through two key cases: Polish-Lithuanian and Polish-Ukrainian relations. In Polish-Lithuanian relations, historical contradictions arising from the common past of the Polish-Lithuanian Commonwealth and manifested in issues of language and culture are highlighted. In Polish-Ukrainian relations, the main challenges are historical conflicts, such as the Volyn tragedy and deportations. Despite the efforts of both countries to reconcile, tensions remain due to different interpretations of historical events and issues of guilt. The article emphasises the importance of dialogue and joint efforts to find compromises to ensure a deeper understanding and reconciliation between the peoples through official statements and joint events.

Key words: memorial policy, historical policy, political processes, Polish-Lithuanian relations, Polish-Ukrainian relations.